

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет психології та соціальної роботи

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра загальної психології та соціальної роботи

(повна назва кафедри)

Дипломна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему: «**Особливості мотивації осіб з різним рівнем стійкості до стресу**»

«Features of motivation of individuals with different levels of resilience to stress»

Виконала: студентка заочної форми навчання
спеціальності 053 Психологія

Сосновська Катерина Андріївна

Керівник к.псих.н., доц. Чачко С.Л. _____

Рецензент к.псих.н., доц. Кримова Н. О.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ від 2018 р.

Завідувач кафедри

_____ Кіресва З. О.
(підпис)

Захищено на засіданні ЕК № 2

протокол № від 2018 р.

Оцінка _____ / _____

_____ / _____
(за національною шкалою/шкалою ECTS/
бали)

Голова ЕК

_____ Якупова В.А.
(підпис)

Одеса-2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЙНИХ ПЕРЕДУМОВ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ.	6
1.1. Особливості мотивації у психіці людини.....	6
1.2. Передумови та чинники стійкості особистості до стресу.....	16
Висновки до першого розділу.....	31
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ ТА СТРЕСОСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ	34
2.1. Методи емпіричного дослідження.....	34
2.2. Етапи емпіричного дослідження визначення мотивації та стресостійкості особистості.....	Ъ- 49
Висновки до другого розділу.....	51
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ ОСІБ З РІЗНИМ РІВНЕМ СТРЕСОСТІЙКОСТІ	53
3.1. Програма емпіричного дослідження.....	53
3.2. Результати дослідження мотивації та стресостійкості особистості.	55
3.3. Обговорення результатів дослідження мотивації осіб з різним рівнем стресостійкості	70
Висновки до третього розділу.....	76
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83
ДОДАТКИ.....	89

ВСТУП

Актуальність дослідження. В даний час життєдіяльність людини немислима без максимальних за об'ємом та інтенсивністю навантажень, напруженої боротьби, гострого суперництва, постійних переживань успіху або невдач, тобто всього того, що складає семантику поняття «стрес». Безперервні змінні умови соціального середовища обумовлюють необхідність формування певної мотивації, що могла б підвищити стійкість психіки до дії інтенсивних зовнішніх та внутрішніх подразників, тобто до дії стресорів різної інтенсивності.

Проблема стресу, в цілому, відноситься до числа класичних в психології і має багату історію. Окремі її аспекти розглядаються у руслі загальної психології (Б.Г.Ананьєв, І.Ф. Аршава, В.Ф. Березін, Н.Д. Левітов, Ю.Б.Максименко, І.І.Наєнко, Е.Л.Носенко, О.П. Саннікова, Б.М. Теплов, О.Я. Чебикін та ін.), медичної психології (Ю.О.Олександровський, В.В.Віноградов, І.В. Владимірова, О.С. Кочарян, Б.В. Овчінніков, Г.К. Ушаков, Г. Сельє, Ч.Д.Спілбергер та ін.), спортивної психології (Р.В.Ложкін, О.Ц.Пуні, П.А.Рудік, Ю.Л.Ханін та ін.), психології професійної діяльності (В.О. Бодров, Є.Н.Іванова, Е.А.Клімов, К.К.Платонов, А.В.Сергеева, В. Штерн та ін.), юридичної психології (М.Ф. Будіянській, Б.Ф. Клімук, М.С. Корольчук, В.М. Крайнюк, В.І. Мозговий, О.Н. Столяренко, А.В. Тімченко, та ін.). Особлива увага надається проблемі мотивації при підвищенні стійкості особистості до стресу і стресогенних чинників (Л.Н. Аболін, Ю.М. Блудов, Л.А. Китаєв-Смик, О.А.Киріленко, В.Л.Маріщук, Е.А.Мілерян, В.Є. Мільман, В.Ф.Моргун, Г.С. Нікіфоров, В.М. Пісаренко, С.М. Симоненко, Л.П.Степанова, Р.Бенджамін, Э. Геллгорн, Р.Грін, Р. Лазарус, та ін.). Проте недостатньо вивчені аспекти проблематики, що стосуються співвідношення стресостійкості з широким спектром психологічних якостей особистості, зокрема – її мотивації. Саме це набуває особливого значення в контексті системних і диференціально-психологічних досліджень. Розробка даної

проблеми важлива не тільки в теоретичному, але і в практичному плані, зокрема, для вирішення завдань профілактики, реабілітації, ранньої діагностики та психокорекції різних психологічних і психосоціальних розладів, з розвитку особової й професійної самореалізації, для психологічного забезпечення високої працездатності людини. Особливого значення в контексті означеної проблеми набуває дослідження індивідуально-психологічних особливостей осіб, які різняться рівнем стресостійкості.

Таким чином, недостатня теоретична та практична розробленість даної проблематики й обумовили доцільність вибору теми дослідження.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження особливостей мотивації осіб з різним рівнем стресостійкості.

Для реалізації вказаної мети дослідження були поставлені й вирішувались наступні завдання:

1. На підставі теоретико-методологічного аналізу літературних джерел виділити основні особливості мотивацій у психіці людини.
2. Проаналізувати основні напрями та підходи до дослідження стресостійкості.
3. Визначити співвідношення між мотиваційними властивостями особистості та показниками стресостійкості.

Об'єкт дослідження: мотиваційна сфера.

Предмет дослідження: особливості мотивації осіб з різним рівнем стресостійкості до стресу.

Методи дослідження. У дипломній роботі використовувалася система методів та методик, які можуть бути згруповані таким чином:

- 1) теоретичні методи: аналіз і узагальнення психологічної літератури з досліджуваної проблеми;
- 2) емпіричні методи: спостереження, тестування (Шкала психологічного стресу PSM25: адаптація Н.Є. Водопьянкової, методика «Перцептивна оцінка типу стресостійкості», методика «Мотивація успіху й

уникання невдачі», тест зовнішньої і внутрішньої мотивації Х. Зіверта, методика «Мотивація афіліації»)

3) методи математичного опрацювання емпіричних даних: коефіцієнт кореляції Пірсона.

Вибірка дослідження. У дослідженні прийняло участь 60 осіб.

За структурою дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, двох підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Обсяг основного тексту роботи складає 82 сторінку; у списку використаних джерел – 61 назва.

ВИСНОВКИ

Проведений у даній дипломній роботі аналіз показав, що в сучасній науці існують різні підходи до визначення поняття стресостійкість. Згідно системного підходу, стресостійкість є інтегральною властивістю цілісної особистості, і є взаємопов'язаною з багаторівневою системою елементів, що представлені комплексом когнітивних, інтелектуальних, емоційних, особистісних властивостей. Індивідуальні відмінності в ступені вираженості стресостійкості зумовлюються якісними й кількісними характеристиками властивостей особистості, які складають даний комплекс, до якого входить, зокрема мотиваційна спрямованість особистості.

Виконавши дипломну роботу, ми дійшли наступних висновків.

1. З'ясовано, що, під мотивацією в психології розуміють сукупність психологічних процесів, які спрямовують поведінку людини. Мотиваційні процеси лежать в основі активності людини та її психічного функціонування, вони визначають той чи інший напрям людської поведінки, її траєкторію.

2. Як встановлено, стресостійкість розуміється як складна інтегральна властивість особистості, взаємопов'язану з системою елементів, представлених комплексом інтелектуальних, когнітивних, емоційних, особистісних якостей, що забезпечують можливість індивіду переносити значні розумові, фізичні, вольові та емоційні навантаження, зберігаючи при цьому ефективність функціонування.

Зовнішніми психологічними чинниками стійкості до стресу є оцінка стресової ситуації, стратегії подолання стресу, особливості особистісної саморегуляції, ступінь опрацювання травматичного досвіду, соціальна підтримка, психологічна готовність до дій в екстремальних умовах. Стресостійкість особистості має багаторівневу детермінацію і зумовлена як характеристиками оточуючого середовища, так і особистісними характеристиками. Як інтегративна якість особистості вона включає

взаємодію з усіма структурними характеристиками психіки як під час, так і після дії стресогенних факторів.

Стійкість до стресу зумовлена нервово-психічною стійкістю, рівень розвитку якої зумовлює толерантність до стресу; самооцінкою особистості, що є ядром саморегуляції і визначає ступінь адекватності сприйняття умов діяльності і своїх можливостей; відчуттям соціальної підтримки, що підтримує почуття власної значущості для оточуючих (особистісна референтність); особливостями побудови контактів з оточуючими, що характеризують рівень конфліктності особистості; досвідом соціального спілкування, що виявляє потребу у спілкуванні і можливість побудови контактів з оточуючими на основі власного досвіду; моральною нормативністю особистості, що характеризує ступінь орієнтації на існуючі у суспільстві норми і правила поведінки; орієнтацією на дотримання вимог колективу (рівень групової ідентифікації) тощо.

Як встановлено, виділяють високий, середній й низький рівень стресостійкості, що характеризують певні ступені здатності людини протистояти зовнішнім і внутрішнім впливам в екстремальних умовах.

Детермінантами стресостійкості є всі структурні компоненти особистості: спрямованість, досвід, психічні процеси, нейродинаміка, темперамент, характер, здібності тощо. Нами, у дослідженні було зосереджено увагу на взаємозв'язку мотивації та стресостійкості.

3. Для дослідження взаємозв'язку мотивації та стресостійкості особи розроблено було здійснене емпіричне дослідження, для проведення якого, зокрема, було розроблено програму, сформовано репрезентативну вибірку, підібрано комплекс надійних й валідних психодіагностичних методик й організаційних процедур.

Емпіричне дослідження особливостей мотивації осіб з різним рівнем стійкості до стресу включало три етапи: підготовчий, діагностичний і аналітичний. Підготовчий етап передбачав знайомство з проблемами стресостійкості та мотивації, вивчення ступеня їх розробленості в теорії;

порівняльно-порівняльних аналіз проблем, визначення гіпотези дослідження; діагностичний етап передбачав, власне проведення емпіричного дослідження шляхом опитування за п'ятьма методиками, три з яких мали з'ясувати особливості мотивації, а дві – стресостійкості осіб, психологічні якості яких досліджуються; аналітичний етап включав обробку отриманих даних, їх інтерпретацію, обговорення, підведення підсумків й узагальнення результатів дослідження.

В результаті кореляційного аналізу встановлено взаємозв'язки показників стресостійкості й мотивації. Проведений аналіз характеристик трьох груп респондентів дозволив описати особливості мотивації осіб з високим, середнім та низьким рівнями стресостійкості.

Результати проведеного емпіричного дослідження свідчать про наявність певного позитивного взаємозв'язку між показниками різних видів мотивації й рівнем стійкості до стресу.

При аналізі рівнів стійкості до стресу й показників мотивації, було відзначено перевагу мотивації осіб із високим рівнем стресостійкості. Дослідження виявило вплив взаємозв'язку, органічної єдності внутрішньої та зовнішньої мотивації та їх взаємодії як необхідної умови для досягнення високого рівня стресостійкості.

У осіб з високим рівнем стресостійкості та у осіб з середнім рівнем цього показника виявлено практично однаковий рівень залежності стресостійкості від зовнішньої мотивації. Проте, у осіб з середнім рівнем стресостійкості, було виявлено рівень внутрішньої мотивації, практично, у двічі нижчий. Було зроблено висновок, що саме такий стан виявив у вказаних осіб лише середній рівень стійкості до стресу.

У осіб з високим рівнем стресостійкості виявлено також найвищі рівні мотивації афіліації та мотивації успіху. Перевага мотивації уникання невдачі у осіб з низьким рівнем стресостійкості до стресу також погоджується з уявленням про її зв'язок із тривожністю, захисною поведінкою.

Визначили те, що що індивідуальні відмінності в ступені вираженості

стресостійкості обумовлюються особливостями мотивації особистості: чим більш значимою є внутрішня, зовнішня мотивація, мотивації афіліації, успіху, тим більш високим є рівень стресостійкості особи.

Знайшли , що молодь має певний середній рівень стійкості до стресу; при цьому, особа з високим рівнем мотивації має й високий рівень стресостійкості.

Надано практичні рекомендації для підвищення рівня стресостійкості й мотивації особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абабков В.А., Перре М. Адаптация к стрессу. – СПб.: Речь, 2004. – 165 с.
2. Александровский Ю. А. Состояние психической дезадаптации и их компенсация. – М: Наука, 1976. – 270 с.
3. Белова М.Э., Будиянський Н.Ф. Применение методики ММРІ в целях исследования психологических особенностей лиц с различным уровнем стрессоустойчивости // Известия международной славянской академии образования им. Я.А. Коменского. - Бендеры, 2006. - №4. - С. 235 – 238.
4. Білова М.Е. Психологічні особливості осіб з різним рівнем стресостійкості: автореф. дис. канд. психологічних наук. – Одеса: Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського, Одеса, 2007. – 20 с.
5. Белова М.Э., Будиянський Н.Ф. Индивидуально-личностные особенности стрессоустойчивости сотрудников негосударственных предприятий безопасности. // Наукові записки Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України / За ред. академіка С.Д. Максименка. – К.: Міленіум, 2007. – Вип. 33. - С. 272 – 278.
6. Белова М.Э., Будиянський Н.Ф. Применение методики ММРІ в целях исследования психологических особенностей лиц с различным уровнем стрессоустойчивости // Известия международной славянской академии образования им. Я.А. Коменского. - Бендеры, 2006. - №4. - С. 235 – 238.
7. Благодырь Е. С., Колотилова О. И., Ярмолук Н. С., Назаренко И. С. Мотивация достижения успеха и уровень физической работоспособности спортсменов в зависимости от их стрессоустойчивости: Ученые записки Крымского федерального университета имени В. И. Вернадского Биология. Химия. – 2017. – № 4. – Том 3 (69). – С. 22–27.

8. Бодров В.А. Психологический стресс: развитие учения и современное состояние проблемы / Рос. акад. наук, Ин-т психологии. - Москва : ИПРАН, 1995. - 136 с.
9. Водопьянова Н.Е. Психодиагностика стресса. - Москва: Питер, 2009. - 329 с.
10. Габдреева Г.Ш. Самоуправление психическим состоянием : Учеб. пособие / Г. Ш. Габдреева. - Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1981. - 63 с
11. Гиссен Л.Д. Время стрессов: Обоснование и практические результаты психопрофилактической работы в спортивных командах. – М.: Физкультура и спорт, 1990. - 191 с.
12. Горелова Е.С. Мотивация достижения и адаптации к психическому стрессу / Роль эмоционального стресса в генезе нервно-психических и соматических заболеваний: Сб. науч.; тр.под ред. Проф. Вейна А.М. М. - 1977. - С.48-51.
13. Вассерман Л. И. Совладание со стрессом: теорія и психодіагностика / Вассерман Л. И., Абабков В. А., Трифонова Е. А. – СПб. : Речь,2010. – 192 с.
14. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) /Уклад, і голов. ред. В. Т. Бусел.— К.; Ірпінь: ВТФ «Ліерун», 2005.— 1728 с.
15. Водопьянова Н. Е. Психодиагностика стресса. — СПб.: Питер, 2009. – 336 с.
16. Гордеева Т.О. Психология мотивации достижения : учеб. пособие. – М.: Смысл : Academia, 2006. - 332 с.
17. Екстремальна психологія : [підручник / Євсюков О.П. та ін.; за заг. ред. проф. О. В. Тімченка]. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2007. – 502 с.
18. Еремеев М. А. Оценка степени мотивации персонала: теория и практика: автореф. дис. канд. эконом. наук. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 2008. – 22 с.

19. Еремеев, М.А. Проблема выбора критериев оценки персонала: социально-экономический аспект // Служба кадров и персонал. – 2007. – № 3. – С. 72 – 75.

20. Еремеев, М.А. Направления совершенствования оценки мотивации персонала // Вестник Саратовского гос. техн. ун-та. – 2007. – № 4 (28). Вып. 1. – С. 224 – 230. - 0,57 печ.л.

21. Еремеев, М.А. Методические основы оценки мотивации персонала // Вестник Саратовского гос. соц.-экон. ун-та. – 2008. – № 1 (20). – С. 148 – 151.

22. Еремеев, М.А. Анализ методов оценки мотивации персонала [Текст] / М.А. Еремеев // Социально-экономическое развитие России: Проблемы, поиски, решения: сб. науч. тр. по итогам науч.-исслед. работы Саратов. гос. соц.-экон. ун-та в 2006 году. - Саратов: Саратов. гос. соц.-экон. ун-т, 2007. Ч.1. С. 125 – 127.

23. Еремеев, М.А. Разработка эффективной системы социальной мотивации персонала на современном предприятии // Тенденции развития современных организаций: экономика и управление. - Саратов: СГСЭУ, 2007. С. 64 – 69.

24. Зверева, Р.Г. Психологические детерминанты развития мотивации достижения успеха у студентов: автореф... канд. психол. наук. - Пятигорск, 2010. - 200 с.

25. Зиверт, Х. Тестирование личности: Пер.с нем. / Х. Зиверт ; пер. В. А. Лаврентьев. - М. : АО Интерэксперт:ИНФРА-М, 1998. - 196с.

26. Изард К. Психология эмоций. – М., 1980.

27. Ильин, Е.П. Психология индивидуальных различий / Е.П. Ильин - СПб.: Питер, 2004 - 701 с.

28. Камнева А.М. Технология повышения психологической устойчивости у студентов – будущих спортивных менеджеров на основе применения традиционных и нетрадиционных средств физической культуры: монография . – Волгоград : ВГАФК, 2012. – 150 с.

29. Каменюкин, А. Г. Антистресс-тренинг / А. Г. Каменюкин, Д.В. Ковпак. - СПб.: Питер, 2008. - 224 с.
30. Карандашев В.Н. Как жить в условиях стресса. – СПб., 1993.
31. Китаев-Смык Л.А. Психология стресса. Психологическая антропология стресса. – М.: Академический Проект, 2009. – 943 с.
32. Коврова М.В. Психология и психопрофилактика деструктивного стресса в молодежной среде: Метод. пособие/ Науч. ред. Н.П. Фетискин; Отв. за выпуск В.В. Чекмарев.– Кострома: КГУ им. Н.А. Некрасова, 2000 – 36 с.
33. Корольчук В.М. Психологічні детермінанти стійкості особистості до дії стресогенних факторів // Проблеми екстремальної та кризової психології. 2013. Вип. 14. Частина I. – С. 153 – 162. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://nuczu.edu.ua/sciencearchive/ProblemsOfExtremeAndCrisisPsychology/vol14_1/Рекр_2013_14\(1\)__22.pdf](http://nuczu.edu.ua/sciencearchive/ProblemsOfExtremeAndCrisisPsychology/vol14_1/Рекр_2013_14(1)__22.pdf)
34. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості : [монографія] / Крайнюк В. М. – К. : Ніка-Центр, 2007. – 432 с.
35. Лебедев И. Б. Психологические механизмы, стратегии и ресурсы стресс преодолеляющего поведения (копинг-поведения) специалистов экстремального профиля : дис. ... докт. психологич. наук : 05.26.02 / Лебедев Игорь Борисович. – М. : Московская академия МВД России, 2002. – 432 с.
36. Леонова А. Б. Психодиагностика функциональных состояний человека. – М.: Изд-во Моск. ун-та. 1984. – 200 с.
37. Луцкова, Л.Н., Русина, Н.А. Исследование факторов, влияющих на учебную мотивацию студентов медицинского вуза / Л.Н. Луцкова, Н.А. // Медицинская психология в России: электрон, науч. журн. [Электронный ресурс]. -2012. - № 1. - Режим доступа: <http://medpsy.ru>.
38. Маслоу А.Г. Мотивация и личность / пер. с англ. Т. Гутман, Н. Мухина. - 3. изд. - Москва [и др.] : Питер, 2011. - 351 с.

39. Морозов Д.Ю. Мотиваційні чинники стресостійкості випускників вищих навчальних закладів: автореф. дис. канд. психолог. наук. – Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2012. - 20 с.

40. Моросанова В. И. Личностные аспекты саморегуляции произвольной активности человека / В. И. Моросанова // Психологич. журн. – 2002. – Т.23, №6. – С. 16–25.

41. Профессиональный стресс и стрессоустойчивость специалистов экстремального профиля деятельности: учебное пособие / Н. Н. Смирнова и др. - Архангельск : Северный государственный медицинский университет, 2017. - 160 с.

42. Психодиагностика стресса: практикум / сост. Р.В.Куприянов, Ю.М.Кузьмина; М-во образ. и науки РФ, Казан. гос. технол.ун-т. – Казань: КНИТУ, 2012. – 212 с.

43. Психологический словарь / под общ. ред. М.Г. Петровского, П.Н. Ярошевского. – 3-е изд. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. – 512 с.

44. Психоэмоциональный стресс / Под ред. К. В. Судакова. М.: НИИ им. П. К. Анохина РАМН, 1992. – 122 с.

45. Пятницкая Е.В. Психология травматического стресса. Учебное пособие/Е.В. Пятницкая. – Балашов: Николаев, 2007. – 140 с.

46. Реан А.А. Психология адаптации личности: анализ, теория, практика / А. А. Реан, А. Р. Кудашев, А. А. Баранов. - Санкт-Петербург : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2006 (Рыбинск : Рыбинский Дом печати). - 479 с

47. Самоукина Н.В. Стресс в работе банковских служащих. //Прикладная психология. – 1996. – №1.

48. Селье Г. Стресс без дистресса : [Пер. с англ.] / Общ. ред. Е. М. Крепса. - М. : Прогресс, 1982. - 124 с..

49. Сторони М. Без стресса: научный подход к борьбе с депрессией, тревожностью и выгоранием / перевод с английского Е. Василенко, Ю.Змеевой. - Москва : Манн, Иванов и Фербер, 2019. - 316 с

50. Суворова В. В. Психофизиология стресса. М.: Педагогика, 1975.– 208 с.
51. Тарабрина Н. В. Практикум по психологии посттравматического стресса / Тарабрина Н. В. – СПб. : Питер, 2001. – 272 с.
52. Шапиро С.А. Мотивация: эффективные методы мотивации. Эволюция концепций мотивации. Психологические типы личности. Передовой зарубежный и отечественный опыт стимулирования персонала. Рекомендации по формированию трудовых коллективов. – М.: ГроссМедиа: Российский Бухгалтер, 2008. – 223 с
53. Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М. Изд-во Института Психотерапии. 2002. – 448 с.
54. Хеккхаузен, Х. Мотивация и деятельность / Х. Хеккхаузен. - СПб: Питер; М.: Смысл, 2003. -860 с.
55. Церковский, А.Л. Личностные детерминанты стрессоустойчивости студентов / А.Л. Церковский // Вестник Витебского государственного медицинского университета. - 2011. - Т. 10. - № 4.-С. 180-185.
56. Церковский, А.Л. Особенности темпераментных свойств личности как факторов стрессоустойчивости студентов медицинского вуза // Вестник фармации. - 2012. -№1.- С. 89-93.
57. Церковский А.Л. Современные взгляды на проблему стрессоустойчивости // Вестник Витебского государственного медицинского университета. – 2011. – Т. 10, №1. – С. 6–21.
58. Щербатых Ю.В. Психология стресса и методы коррекции. СПб.: Питер, 2006. – 256 с.
59. Эверли Дж., Розенфельд Р. Стресс – природа и лечение. – М., 1985.
60. Эмоциональный стресс / Под ред. Л. Леви. – М.: Медицина, 1970. – 329 с.
61. Якуб А. С. Связь тревожности с мотивацией достижения успеха и избегания неудач // Молодой ученый. – 2011. – №9. – С. 174 – 180.